

POVRATAK „DVORSKOJ NAUCI“? – KA KONSEKVENCIJALISTIČKOM PROMIŠLJANJU BUDUĆNOSTI ETNOLOGIJE / SOCIOKULTURNE ANTROPOLOGIJE U REPUBLICI SRBIJI I REPUBLICI HRVATSKOJ

MILOŠ MILENKOVIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Srbija, 11000 Beograd, Čika Ljubina 18–20

DOI: 10.17234/SEC.26.1
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno / Received: 11. 7. 2014.
Prihvaćeno / Accepted : 28. 7. 2014.

Ako kolektivne kulturne identitete i identitetske nauke posmatramo kao nematerijalno kulturno nasleđe, prelazak s kulturno-kritičkih pozicija (zasnovanih na konstruktivističkom antiesencijalizmu) na konsekvencijalističke pozicije (zasnovane na primenjenom esencijalizmu) se, kontraintuitivno, ispostavlja kao ostvarivanje liberalnih ciljeva konzervativnim sredstvima. Istraživanje i zaštita kulturnog nasleđa refokusiraju esencijalizaciju kultura s pojedinačnih građana i etnokonfesionalno atribuiranih populacija na apstraktne „elemente kulture“, objedinjujući time naučne i društvene ciljeve antropologije. U članku se predlaže promišljanje strategije „povratka etnologiji“ kao „dvorskoj nauci“ – instrumentalizacija instrumentalizma, odnosno saradnja s međunarodno podstaknutom i obavezanom državnom administracijom pri sklanjanju kolektivnog identiteta iz javnosti u tematske parkove ili natrag u vitrine.

Ključne reči: *povratak državi, povratak etnologiji, istorija etnologije, etika antropologije, politika antropologije, zaštita kulturnog nasleđa, konsekvencijalizam, konstruktivizam, esencijalizam, kulturna kritika, naučna politika, kulturna politika, prosvetna politika*

Stekavši* nešto iskustva* tokom poslednjih godina u posredovanju etnološko-antropoloških kompetencija institucijama, kao i u posredovanju društveno-humanističkih kompetencija široj akademskoj javnosti, počeo sam da promišljam antidržavne, anarhističke, agnostičke te jake konstruktivističke postavke i nalaze naših istraživanja. Pritom sam uz njihovu neučinkovitost uočio i njihovu kontraindikovanoost ostvarivanju ciljeva

---

* Članak je rezultat rada na projektu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije „Identitetske politike Evropske unije: Prilagođavanje i primena u Republici Srbiji“ (ev. br. 177017) te na projektu Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije „Društveno-humanističke nauke kao nematerijalno kulturno nasleđe“.

discipline u izvanakademske kontekstima.¹ Ukoliko ciljeve savremene antropologizovane etnologije (Kovačević 2005; za hrvatsku literaturu v. relevantne izvore podataka) delimo na međukulturno razumevanje zasnovano na istraživanjima te na naučnu eliminaciju predrasudnih fikcija o realnosti identitetskih svojstava u političkim narativima – posebno imajući u vidu neprijatne i/ili pogubne posledice ne tako davnih instrumentalizacija etnokonfesionalnih razlika u našim društvima – čini se da savremena politika i etika discipline treba da napuste jake realističke konstruktivističke pozicije i fundamentalistički otklon od esencijalizma. Paralelno s tim treba da promisle alternativne moduse samoreprezentacije i akcije – s posebnim naglaskom na saradnji (nasuprot učestaloj direktnoj konfrontaciji) s državnim institucijama koje danas imaju malo ili nimalo veze s institucijama koje su svojevremeno instrumentalizovale tradiciju i identitet, stavivši ih u ratni pogon i kompromitovavši i njih i našu disciplinu, u društvenoj podeli rada „zaduženu“ za brigu upravo o njima. S tim na umu i s pažnjom posebno usmerenom na činjenicu da su administrativne elite naših društava temeljno podstaknute na međunarodnu kooperaciju, a uz to i obavezane ratifikovanim međunarodnim sporazumima te dodatno pritisnute dinamikom elektorističke demokratije u kojoj stalna potvrda legitimiteta zahteva retoriku napretka i brige, nadam se da će redovi koji slede započeti debatu o „povratku državi“ kroz „povratak etnologiji“. Takođe se nadam da će inspirisati određen broj kolega da zajedno izbrusimo argumentaciju u prilog opstanku discipline u turbulentnim političko-finansijskim okolnostima, u kojima se sektori visokog obrazovanja, nauke i kulture nalaze već izvestan broj godina u našim društvima opterećenim

---

¹ Članak je nastao nakon plenarnog predavanja pod naslovom „Pre/poznavanje kulture: između konstrukcija, značenja i reprezentacija“ održanog 5. juna 2014. godine na Godišnjem skupu Hrvatskog etnološkog društva 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, kao i diskusije koja mu je usledila u okviru panela „Prepoznavanje krize: humanistika i etnologija između političke i tržišne instrumentalizacije te intelektualne odgovornosti“. Iako uobičajeni konferencijski folklor podrazumeva oponiranje panelisti, ili makar pomno razmatranje njegove argumentacije i pronalaženja nedostataka u njoj, odlučio sam se za ulogu paneliste koji i sam oponira. Zahvaljujem se kolegicama i kolegama na pozivu, pažnji, jakim kritikama i veoma korisnim sugestijama koje su značajno doprinele pisanoj artikulaciji ovog razmatranja, kao stadiju u razvijanju dalje argumentacije i učešća u debati kakva nam, verujem, predstoji.

„reformama” usmerenim ka „napretku”. U tom smislu, nepopularno pa i „izdajničko” promišljanje današnjeg normalizovanog konstruktivističkog i antiesencijalističkog mejnstrima discipline deluje s ciljem pružanja pomoći u spasavanju disciplinarnih resursa (ljudskih, institucionalnih i konceptualnih) od unapred izgubljenog rata protiv vetrenjača neoliberalizma i retradicionalizacije. Pritom se posebno ima u vidu to da dojučerašnji „neprijatelji” ciljeva discipline to više nisu, a da su naizgled inkompatibilna sredstva pomoću kojih predlažem ostvarivanje ciljeva discipline razblažena i razvlašćena do neprepoznatljivosti.²

***

Već izvesno vreme provodim razmišljajući o tome kako dragi nam teorijsko-metodološki arsenal etnologije / sociokulturne antropologije integrisati u stvarni svet javnih i praktičnih politika. Osnovni zaključak do kojeg sam došao u promišljanjima politike i etike discipline mogao bi se sažeti u sledećih par redaka: kolektivne identitete i tradicije, koje smo u društvenoj i akademskoj podeli rada „zaduženi” da proučavamo, kao i same discipline koje se bave tim i srodnim temama, treba predstaviti u svetlu poimanja društveno-humanističkih nauka kao (nematerijalne)

---

² Budući da je disciplinarni standard da iznesem sopstvenu poziciju i reflektivno se samotematizujem, verujem da „libertarijanizam blagostanja” relativno verno oslikava uobičajenu antropološku šizofreniju kada je reč o neskladu između ideološke i teorijsko-metodološke pozicije. U obzir dolazi još i „evropski državni libertarijanizam” (pozicija koja favorizuje maksimalne individualne slobode uz očuvanje tekovina socijalne države – ugrađenih u tekovine evropskog prava). Sa socijaldemokratama delim opštu socijalnoreformsku orijentaciju zasnovanu na kulturnom antitradicionalizmu. Sa konzervativcima delim antropološki pesimizam i klasični liberalni skepticizam. Uz to, imam i veoma izražen disciplinarni identitet, gotovo „disciplinarizam”. Povrh svega, trudim se da živim i delam post-pesimistično, oslanjajući se na realistički pragmatizam i kontekstualistički relativizam, bez stida od paternalizma prema neukima i zaslepljenima. Ako bih morao da u jednu sentencu sažmem političke pouke istraživanja metodologije antropologije nazvane postmodernom, na kojima su zasnovane moje analize, onda bi ona glasila ovako: „Ono što je korisno za istraživanje uglavnom nije korisno za društvo... zato antropologija treba da ostvaruje liberalne ciljeve konzervativnim sredstvima i da instrumentalizuje instrumentalizam.”

kulturne baštine.³ Dakle, naizgled i formalno posmatrano, u potpunoj suprotnosti s nosećim antiesencijalističkim poentama naše nauke, taj put jeste put prinudnog odricanja javnog imidža „kvariše” ili „mitolovca” – put odricanja od teorijsko-metodološkog nasleđa discipline na planu primene i javnog rada (mada ne i u antropološkoj učionici – naprotiv, možda je baš to put da, instrumentalizujući javne predstave o etnologiji, sačuvamo relativnu autonomiju naučnog i nastavnog rada u antropologiji).⁴ Naša konstruktivistička istraživanja značenja, predstavljanja, moći i drugih osnovnih tema etnologije i sociokulturne antropologije poslednjih decenija jesu intelektualno uzbudljiva, teorijski i metodološki često inovativna, a globalno profesionalno prepoznatljiva. Ipak, njih odlikuje manir konstantne kritike, gotovo avangardni duh pobune protiv establišmenta, anarhistički i agnostički difolt. To, međutim, ima malo ili nimalo veze s ostvarivanjem ciljeva antropologije – ona ne služi jedino antropolozima i ona nije samo ono što antropolozi rade. Svojim konstruktivističkim kritikama države, društva, ideologije, kulture i identiteta smo u sklopu naših antropologizovanih etnologija postigli zavidan nivo decentriranja od etnokonfesionalnih lojalnosti, i to je činjenica kojom se načelno ponosimo⁵ – posebno

---

³ Istraživači s Odeljenja i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu su u prethodnom projektnom ciklusu imali priliku da kroz projekte Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije „Društveno-humanističke nauke kao nematerijalno kulturno nasleđe” i „Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe” ne promišljaju isključivo naučne aspekte bavljenja našom profesijom, te da razvijaju koncepte iz naslova projekta s izvesnim uspehom – takvim da oni danas predstavljaju solidnu osnovu za dalju debatu, artikulaciju i primenu. Za rezultate v. posebno Žikić, ur. (2011).

⁴ Argument ironične re-etnologizacije antropologizacije s pozicije preventivnog antitradicionalizma načet je u Milenković (2010), a dalje razvijen u Milenković (2014).

⁵ Antropologizaciju etnologije pratio je trend de-etnologizacije antropologije. Kada danas konstatujemo da je nacionalna nauka „odslužila svoje”, mislimo na nacionalističku etnologiju, koja definiše kulturne krugove i crta etničke granice, klasifikuje običaje i verovanja te ih etnički atribuiraju; na etnologiju „čuvaricu” tradicije ljudi koji više nisu među živima, a koja često nije ni postojala u formi kakvu je etnologija kao takva, nacionalna nauka u službi etnogeneze, postulirala. Ipak, činjenica da je nacionalistički ideološki segment etnološkog paketa razmontiran i poslat u ropotarnicu istorije ne znači da je sama ideja nacionalne nauke postala izlišna – naprotiv. Različite ranije verzije razmatranja

imajući u vidu da u obe tradicije baštinimo ulogu koja je fundamentalno negativno informisala modernizaciju discipline – ulogu „nacionalne nauke“. Ipak, ako pragmatično sagledamo poziciju sopstvenih disciplina, one su razbaštinjenjem nacionalne nauke ostale automarginalizovane, samoobesnažene, gotovo impotentne u pokušaju da s analitičkog plana pređu na plan primene i uključe se u pravljenje društva boljim mestom za život. Zašto je to tako? Da li nas možda naš konstruktivistički teorijsko-metodološki difolt drži zarobljenima u politici kulturno-kritičke avangarde, dakle u po definiciji antagonističkoj, avangardnoj poziciji koja promišljanje društvenih problema izmešta u interdisciplinarnu podkulturu kritičkih intelektualaca i sklanja ih s agende normalne nauke u etnologiji/ antropologiji? Odgovor je potvrđan – upravo nas naš konstruktivistički teorijsko-metodološki difolt drži zarobljenima u politički po definiciji destruktivnoj poziciji (koja je, uz to, uvredljiva za primordijalističku većinu – antropološka konstruktivistička antiesencijalistička kritika heritološke paradigme uvredljiva je za dominantnu populaciju). Ta pozicija, dakle, po definiciji predstavlja pretnju opstanku discipline u demokratiji. U takvoj poziciji ostajemo (auto)marginalizovani kako na svojim konferencijama, tako i u svojim časopisima i knjigama. Na svojim predavanjima sa kolegama i studentima upražnjavamo kulturnu kritiku „protiv“ države, „protiv“ nacija, „protiv“ konfesija – generalno posmatrano – „protiv“ populacije. To je antagonistički difolt s kojim predlažem da prekinemo u budućnosti i da se zapitamo da li smo sposobni za nešto više.⁶

Da li smo sposobni da se izmestimo iz dihotomije „nacionalizam vs. kulturna kritika“ i da meru svog uspeha tražimo u pozitivnim posledicama našeg rada po šire društvo? Odgovor na to pitanje već postoji i stoji nam

---

nacionalne nauke mnogih autora, uključujući tu i Naumovićevu (2005), kojom je debata i artikulisana u ovom maniru, a nakon inicijalnih Kovačevićevih analiza (v. objedinjene rane radove, 2001) razmatraju se u Milenković (2010).

⁶ Za analizu ne samo neučinkovitosti već i infantilnosti pozicije izmeštanja iz zajednice koju želimo kritički da unapredimo v. Milenković (2003; 2010). Ova inače za društvenu kritiku tipična strategija ima i svoje pomodne elemente, o kojima je bilo reči u živoj diskusiji tokom panela, a koji svakako zavređuju dalju elaboraciju i operacionalizaciju pred organizovano istraživanje društvenog položaja društvenih kritičara – u sklopu šireg interesovanja za identitet discipline u post-jugoslovenskim kontekstima.

takoreći „ispred nosa”. Nalazi se u dobro organizovanom birokratskom međunarodnom sistemu „očuvanja kulturnog nasleđa”. Ovaj predlog, dakle, osim teorijsko-metodološkog zaokreta zasnovanog na zameni konstruktivizma konsekvencijalizmom, sadrži i dve tematske komponente – povratak discipline identitetu u doba njegovog teorijskog „kraja” i povratak državi u doba njene najžešće kritike. Uz to smo opterećeni i paradoksom antropologije ljudskih prava. Naime, naša disciplina je potrošila decenije vremena i terabajte prostora da dokaže da se ljudske kulturne različitosti moraju poštovati, da bismo potom svedočili međusobnom istrebljivanju populacija u kojima živimo upravo u ime tih kulturnih razlika. To je parališuća pozicija razmatrana u radovima i knjigama ovog autora posvećenim specifično istoriji i politici antropologije u Srbiji. Ta razmatranja neučinkovitosti postkulturnog mejnstrima discipline suočenog s multikulturnim politikama, koja se u ovom radu nastavljaju, dala su izvesne rezultate: ako ostanemo promoteri prava na kulturnu različitost, lako ćemo ostati zarobljeni u imidžu nacionalista ili makar indiferentnih relativista; ako nastavimo da ih kritikujemo sa jakih postkulturnih pozicija, rizikujemo da u najmanju ruku uvredimo svoje proučavane, gubeći time legitimitet – osnovu egzistencije u demokratiji, u kojoj su akademske vrednosti, institucije, čitave discipline i njihovi ciljevi danas već samerani ili se sameravaju – praktičnom imperativu. Iz navedenih razloga spreman sam da branim tezu koja unekoliko odudara od otklona od „posebno neomiljenih reči” našeg disciplinarnog trenutka (poput retradicionalizacije i neoliberalizma): čak i ako je etnografija države na kojoj se zasnivaju srpska i hrvatska verzija antidržavne antropologije pouzdana, otpor prema državi je, s konsekvencijalističke tačke gledišta, kontraindikovano i teorijskim i društvenim ciljevima same discipline. Nasuprot tome, upravo saradnja s državom, taj „pakt s Đavolom”, mogao bi da predstavlja put na kojem će naša istraživanja – koja pristupaju kulturi kao neprekidnom kreiranju značenja (a ne kao nečemu o čemu se može saznati stabilna istina); koja sadržavaju svedočenja naše patnje umesto razotkrivanja diskurzivnih ideologizacija odnosa; naše relativističke kontekstualizacije umesto redukcionističkih identifikacija uzroka, kao i našu slobodu da promišljamo ono što je drugima „sveto”, „prirodno” i „normalno” – moći da postanu produktivna, a ne avangardna – dobra po društvo, a ne samo elementi stila naših uzbudljivih, izmeštenih života ili teme za uživanje u antropološkoj učionici.

***

Od kada je konstruktivistička epistemologija svojim strukturalnim, semiološkim i funkcionalističkim pristupima zamenila pseudopozitivističke etnomaštarije ranih akademskih etnologa (njeno preuzimanje primata se u većoj ili manjoj meri – negde pre, negde kasnije – događalo od 1970-ih godina do danas) normalna antropološka analiza kao osnovni predmet svoje analize umesto posledica tretira koncepte i uzroke. Tako se i u analizi politike same discipline može činiti da bi povratak esencijalizmu, ili makar njegovo tolerisanje, predstavljao novu apologiju ideja koje su dovele do etnokonfesionalnih ratova iz naše neposredne prošlosti, budući da bi samo pominjanje ideje instrumentalizovanja instrumentalizma u svrhu ostvarivanja ciljeva suprotnih onima originalnih instrumentalizatora moglo da deluje kao antropološka jeres. Ipak, ako se umesto konstruktivističke analize konceptata i uzroka, koja pre naglašava strah nalik na folklorni, da „isto izaziva isto“ (na primer da će govor o identitetu jačati uzroke netolerancije, a da će govor o državi jačati totalitarizam), prouče posledice kakve proizvodi neki diskurs i sistem moći (na primer međunarodni diskurs i birokratski sistem moći očuvanja kulturnog nasleđa) ispostavlja se da se mirnodopski ciljevi mogu postići upravo sredstvima za koja verujemo da su generisala nacionalizam, ksenofobiju, etnokonfesionalni rasizam i rat. Tako se konsekvencijalizam iz metodološke perspektive ispostavlja kao analitički plodniji, posebno na planu evaluacije očekivanih učinaka discipline u njenoj neposrednoj budućnosti. Zbog toga verujem da ovaj predlog ima smisla dalje razmatrati u okviru naših katedri i profesionalnih društava.

***

Savremena razmišljanja o politici i etici etnologije / sociokulturne anropologije u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj odlikuju se stabilnim trendom avangardnog otklona, konfliktnim samotematizacijama i gotovo potpunim izostankom svake rezilijentnosti. Iako se naše dve tradicije unekoliko razlikuju – srpska i dalje u svom otklonu prema reetnografizaciji etnologije i strahu od njene ponovne nacionalističke

instrumentalizacije kao „nauke o narodu” pogodne za državnu manipulaciju putem retradicionalizacije (prevaziđene i temeljno napuštene još od antropologizacije discipline 1980-ih), a hrvatska u svežem otklonu prema saradnji s državom kao sluškinjom krupnog kapitala u okviru idioma „alterglobalističkog” otpora „neoliberalizmu” – obe ove tradicije kritičke interpretacije savremenih odnosa nauke i politike uzimaju u obzir redukcionističko poimanje države i nekonsekvencijalističko sagledavanje međusobnog konstituisanja ciljeva i sredstava discipline. Pridruživanje „direktnoj” demokratiji plenumskog tipa, tj. stavljanje na stranu proučavanih skupina „bez moći” (studenata u akademskom kontekstu, radnika u korporativnom kontekstu, naroda nasuprot birokratiji itd.) predstavlja investiranje autoriteta (još uvek nepotpuno profesionalizovane) discipline u ideološke projekte koji: (a) nemaju izgleda za uspeh i (b) promovišu kolektivism. Dok prvi cilj može biti sagledan kao romantičan (mada ga to diskvalifikuje kao disciplinarnu strategiju i vraća u domen privatnog), druga posledica – promocija kolektivism – predstavlja upravo direktnu kontraindikaciju svemu čemu je kritička, antropologizovana etnologija posvetila decenije svog postojanja u našim društvima. Imajući u vidu da znamo kako kolektivism završi u našim zemljama – proizvede posledice upravo suprotne namerama kritičkih antropologa, uključujući povremeno ekstremno fizičko, nastavljeno dugotrajnim simboličkim nasiljem, karakterističnim za nacionalne i ideološke kolektive – aktuelna investicija ne samo da je profesionalno nelegitimna (usmerava kapacitete, resurse, imidž i prilike čitave discipline u partikularne ideološke ciljeve predstavljene kao da su opšti), već je kontraindikovana i sa stanovišta same teorije koja joj leži u osnovi. „Stavljanje na stranu” studenata delegitimiše profesore; zauzimanje pozicije svedočenja značenja informanata vraća nas na plan prenošenja etnoeksplicacija i delegitimiše naš status istraživača; stavljanje na stranu naroda protiv države istu delegitimiše u trenutku kada je našim društvima potrebno više a ne manje države koja bi očuvala poslednje tragove socijalne zaštite... Ironija se nastavlja kada pređemo na srpski slučaj. Odijum prema „niskom teorijskom nivou” i „direktnoj politizaciji” discipline upletene u heritološki idiom dugo je držao sociokulturnu antropologiju daleko od bilo čega što makar i u naznakama može imati veze sa tradicionalističkom etnologijom. Ipak, alternativa je sumorna – ostanak na teorijskim visinama s kojih će nas skinuti prvi plenum koji

naleti (bilo zato što ne ispunjavamo „nacionalni zadatak“ bilo zato što „ne svedočimo patnju“). Sumirano, stavljanje na stranu onih „bez moći“, koji se ubrzano kolektivizuju, predstavlja put razvlašćivanja same discipline i njenog samooneogućavanja da ispuni društvene ciljeve zbog kojih je u ime kritike i započela svoju transformaciju iz nauke o narodu u nauku o društvu i kulturi.

Porazmislimo o oba otklona i pripadajućim brkanjima. U Hrvatskoj je neoliberalizam došao na udar akademske javnosti gotovo istovremeno kao i povratak nasleđu u Srbiji. Pod 'neoliberalizmom' se podrazumeva pojam karakterističan za kulturno-kritičku interdisciplinarnu i internacionalnu scenu, dok se u stvarnosti radi o procesu koji etnolozi/antropolozi treba da pozdrave s konsekvencijalističkog stanovišta. Internacionalno umrežavanje političkih i finansijskih elita iz temelja korumpira domaće političare. Bez obzira na to da li je reč o lobiranju ili o dozvoljenim oblicima korupcije (recimo o podsticajima visokim i srednje pozicioniranim državnim službenicima putem međunarodnih projekata), međunarodni okvir ih temeljno ujedinjuje i oni se ispostavljaju kao temelj mira i demokratije u regionu – hteli mi to da priznamo ili ne. Međunarodna saradnja ujedinjuje administraciju u tolikoj meri da u 100% slučajeva međusobno ratovanje prestaje jednom kada su pomireni zajedničkim okvirom (projektnih, reformskih) podsticaja. Upravo iz tih razloga nije primarno to da kulturno-kritički orijentisani intelektualci fokusiraju korupciju kao neizbežno svojstvo procesa koji se na ovim prostorima označava maglovitim pojmom neoliberalizma, već da uoče da je korupcija manje zlo od onog vida instrumentalizacije identiteta kakva nam se dogodila pre četvrt veka, a kakva nam neprekidno pretili. Još jednostavnije formulisano – vladajuće strukture moraju biti motivisane da ne zlostavljaju građane sopstvenih i susednih država – one neće prestati to da rade svojevolejno. Budući da instrumentalizaciji identiteta pribegavaju često i rado, treba ih ulogom vodiča i konsultanta usmeravati tome da vid instrumentalizacije dosledno promene. Internacionalni okvir očuvanja kulturnog nasleđa to već čini efikasno i temeljno. Možda u sledećoj generaciji korupcija i bude stavljena pod kontrolu, ali ona je trenutno mnogo manje važna od činjenice da političke i administrativne elite naših društava više ne instrumentalizuju državu na način koji je suprotan fundamentalnom cilju antropologije – mirnom međukulturnom razumevanju. Dakle, ako se i vratimo ciljevima antropologije umesto da upražnjavamo stil

interdisciplinarnih, odgovornih kritičkih intelektualaca; ako i proučimo posledice kakve kritički ili prodržavni angažman proizvode, u oba slučaja sledi kontraintuitivni zaključak da *borba protiv države nije društveno odgovorna i da treba da promenimo tu strategiju ili da priznamo da nam do društva zapravo nije ni stalo*.

Proaktivan odgovoran stav prema disciplini i društvu može se sažeti na sledeći način: sve što ne možemo da izbegnemo treba da pokušamo da kontrolišemo. Umesto priključivanja narodskim pokretima ili kritici opšteg toka društvenih promena (posebno nekompletnog uspostavljanja demokratije i kapitalizma nakon totalitarizma i komunizma), možemo da „radimo s onim što nam je dato“, a da socijalne utopije ostavimo svojim privatnim životima. To zahteva definisanje prioriteta. Predlažem da ih definišemo u skladu s realističnom procenom svojih mogućnosti. Mi, naime, nismo u mogućnosti da učinimo da kapitalizam i predstavnička demokratija „nestanu“ u korist nekog hibridnog poretka koji bi ukrstio antitotalitarizam i socijalnu pravdu. Naučnici nemaju metafizičke moći i štetno je da svoje lične i disicplinarne potencijale troše na nemoguće i neostvarive ciljeve. Umesto toga možemo da izvršimo prioritizaciju i definišemo šta su najveći problemi s kojima su naša društva bila suočena u bliskoj prošlosti, a koji nisu rešeni i koji mogu u svakom trenutku da se povampire. To je, po mom mišljenju, nacionalistička, populistička instrumentalizacija identiteta koja je odvela u rat i sociokulturni kolaps. Zato kao najvažniji zadatak etnologa / sociokulturnih antropologa današnjice vidim sklanjanje identiteta s agende onih koji pozivaju na društvenu promenu. Priklanjanje desnim ili levim narodnim pokretima koje u ime „opšteg dobra“ vode društvo u rekolektivizaciju identiteta nema šanse za uspeh. Naprotiv, to je vrlo verovatno gotovo izvestan uvod u novu nacionalističku mobilizaciju. Iz poznatih slučajeva znamo da ideološka kolektivizacija nije u stanju da na duže staze prevagne nad kulturno-identitetskom identifikacijom, te da možemo pretpostaviti da bi i nov talas kolektivizacije, označene kao „leva“, takođe završio u nekom vidu nacionalizma. Hajdemo zato ovaj pesimistički zaključak da preokrenemo u ličnu, profesionalnu i društvenu dobrobit, do koje će pre dovesti pomirenje, a ne avangarda.

Isti je slučaj i s kulturnim nasleđem/baštinom. Imajući u vidu odijum prema etnografskom pozitivizmu i amatersko-entuzijastičnom

proučavanju običaja, rituala i verovanja, gotovo identičan odijumu koji gajimo prema „realnosti“ društvenih nejednakosti legitimisanih u ime kulture, kao da gubimo iz vida osnovni cilj kulturnog konstruktivizma – da se osvesti privremeni, kontingentni i opcioni karakter bilo kojeg kulturnog konstrukta. Upravo zato ne treba da budemo kivni na sve rašireniji trend zaštite kulturnog nasleđa. Naprotiv, treba da mu se priključimo – upravo on redukuje veliku priču o identitetu na apstraktne „elemente kulturnog nasleđa“, regionalizuje ih i individualizuje pa izmešta iz popularnog, svakodnevnog diskursa „istorijskog prava“, „krvi i tla“, rođaka/neprijatelja i sličnih nacionalističkih konstrukata kojima je obeležena naša nedavna prošlost. Ukoliko kao ciljeve discipline posmatramo upravo razotkrivanje mitova i nacionalističkih konstrukata (dominantno u srpskoj antropologiji) ili svedočenje kulturnih posledica neoliberalizma (u njezinoj hrvatskoj varijanti), u oba slučaja predlažem „povratak“ državi odustajanjem od jakih verzija postkulturne teorije, poslovičnog oklona prema birokratiji, a posebno napuštanjem preozbiljnog a neučinkovitog, gotovo verničkog odnosa kakav gajimo prema sofisticiranom teorijsko-metodološkom arsenalu discipline, izrazito netrpeljivom prema tradicionalno nam nemilim tradicionalističkim, ali s (a) populacijom podeljivim i (b) internacionalno već usvojenim konceptima kulturnog nasleđa. Umesto da se s jakih konstruktivističkih i antiesencijalističkih pozicija gorde antropološke teorije protivimo heritološkoj paradigmi, možda je vreme da zajedno promislimo i potražimo način da kroz aktivno učešće u njenoj implementaciji, u saradnji s državnom administracijom, čudovište kolektivnog identiteta vratimo iz fokusa javnosti i stalne kolektivne pažnje tamo gde mu je i mesto – u vitrine i kataloge; na stručne sajtove; u knjige i časopise; u kulturno-obrazovni domen „brige o narodnoj starini“ i „upoznavanja kulturne raznovrsnosti čovečanstva“ – možda baš kroz školske programe i vanškolske aktivnosti, daleko od identitetskih preduzetnika, nacionalističkih avanturista i drugih kolektivnih manipulatora, a sve to uz međunarodne podsticaje i nadzor.

Prostor za disciplinarno delovanje u ovde predloženom smislu otvoren je upravo međunarodnim integracijama – temeljnim gubljenjem vojnobezbednog, političkog, finansijskog, biomedicinskog, ekološkog, tehnološkog i prehrambenog suvereniteta naših država i naših društava. Ipak, ono što naše države i društva nisu izgubili jeste – interpretativni

suverenitet.⁷ Naime, da dodamo argumentu još jedan sloj kontraintuitivnosti – temeljnim međunarodnim integrisanjem naših birokratija istovremeno im je data sloboda da se u identitetskim politikama samodefinišu, da taj veliki potencijal kolektivnog identiteta koji je u našoj bliskoj prošlosti dosezao neslućene razmere (uključujući i rat i genocid) stave u funkciju sopstvene vladavine. Upravo time se otvorio prostor za primenu etnologije / sociokulturne antropologije. Naime, naša disciplina je u prilici da odigra važnu, ako ne i ključnu ulogu u očuvanju interpretativnog suvereniteta zajedno s drugim humanističkim/identitetskim naukama u našim društvima. Kolektivni identitet – ključni resurs sopstva za populacije kojima smo okruženi – više je nego mudro imati pod profesionalno informisanom i profesionalno nadziranom kontrolom. I upravo tu se očituje taj kontraintuitivni aspekt čitavog ovog predloga: zadržavanje interpretativnog suvereniteta na međunarodnom planu umanjuje šansu instrumentalizacije identiteta na unutrašnjem planu. Identitet se internacionalizuje njegovim podržavljenjem, čime se uklanja iz društva, iz javnosti u kojoj „narod“ može slobodno da ga ispoljava na štetu manjina, dok taj isti narod stiče osećaj sigurnosti jer njegova nacionalna država brine o njemu. Tako birokratija koja brine o identitetu i neguje ga povećava sebi legitimitet na unutrašnjem planu, dok se istovremeno obavezuje međunarodnoj zajednici na poštovanje sopstvenih granica. Ta postmoderna vladavina, koja prepoznaje da su ograničenja istovremeno i mogućnosti, upravo je ono što primena antropologije treba da pozdravi i potpomogne. Dakle, da asociram na neke ideje iz diskusije – treba nam manje modernosti, manje kolektiva i manje manifesta, a više mehanizama zauzdavanja čudovišta identiteta.

Ovo me vodi pitanju da li je naša disciplina, kao nekadašnja ontologija nacionalizma, sada dužna da ispravi grehe iz prošlosti – toliko dužna da se nikada više ne sme vratiti tom čudovištu? Danas na taj angažman u službi izgradnje nacionalnih država gledamo s podozrenjem, pežorativno ga nazivajući službovanjem dvoru i s pravom preziremo ideju instrumentalizovanja nauke u korist etnokonfesionalnih projekata naših

---

⁷ Koncept je razvijen u Milenković i Milenković (2013) te Kovačević i Milenković (2013).

političara tokom 20. veka.⁸ Znamo da su od kraja 19. veka do Drugog svetskog rata naše discipline službovale nacionalnim projektima; da su se u periodu od 1945. do 1989. godine povukle, društveno autistično i gotovo politički irelevantno, ali uz značajan teorijsko-metodološki napredak i sustizanje svetskih naučnih tokova; da su 1990-ih prošle trnovit put suprotstavljanja nacionalizmu i ratu, te da ih u 2000-im godinama odlikuje izrazita teorijsko-metodološka sofisticiranost i pluralizam, udaljavanje teorijskih i primenjenih istraživanja, koje je u ovoj deceniji kulminiralo izrazito kritičkim stavom prema naučnoj kulturnoj i obrazovnoj politici naših državnih administracija; strah od kritičke irelevantnosti i pridruživanje interdisciplinarnoj intelektualnoj sceni (u Hrvatskoj), odnosno strah od retradicionalizacije već antropologizovane etnologije putem njene administrativne redukcije na zaštitu kulturnog nasleđa i promociju nacionalnog identiteta (u Srbiji). Deluje kao da bi prestanak javnog intelektualnog angažmana i objavljivanja jake akademske kritike javnih politika bio nekakvo ponovno službovanje „dvoru“... Ali hajde da zastanemo i promislimo da li se dvor fundamentalno promenio? Balkanske administracije više nisu ni vojnobezbednosno, ni politički, ni finansijski u mogućnosti da istrebljuju sopstveno stanovništvo ili da međusobno ratuju. One danas nisu suverene u smislu da su sposobne za ozbiljnije instrumentalizacije identitetskih pitanja, uključujući i ratne. Za razliku od prošlosti, uključujući i nedavnu, današnje „službovanje državi“ jeste službovanje međunarodnoj zajednici, tačnije učešće u međunarodnoj birokratskoj kulturi koja stabilno, decenijama, sprovodi velik projekat mirnodopskog očuvanja kulturnog nasleđa. Danas je to „službovanje“ fundamentalno de-etnizovano, de-konfesionalizovano i očišćeno od identitetskih lojalnosti (osim na planu konfekcijskog i komodifikovanog) – moćnih distraktora pažnje javnosti s fundamentalnih i primordijalnih na reprezentativna svojstva elemenata kulturnog nasleđa, koja danas u našem regionu služe turističkom i diplomatskom nadmetanju, a ne simboličkoj i vojnoj mobilizaciji. Ta nadmetanja se u najgorem slučaju završe svađama

---

⁸ Kada je reč o „službi državi i narodu“, raspolažemo obimnom i sofisticiranom samotematizacijom discipline, uključujući i zavidan polemički naboj, inače ne tako karakterističan kada je reč o istoriji nauke u regiji, a koji bi svakako mogao biti tema jedne objedinjene istorije etnologije na jugoslovenskim prostorima pisane iz perspektive antropologije nauke i obrazovanja, ako do njenog pisanja ikada dođe.

oko autentičnosti ajvara ili rakije kao tradicionalnog blaga ove ili one nacije. Međunarodna birokratska kultura je – da potcrtamo još jedan kontraintuitivni obrat – administrativnom aproprijacijom i konfekcijskom esencijalizacijom ostvarila snove kritičke antropologije: svet bezbedan za razlike, putem apstraktne redukcije identiteta na „elemente kulturnog nasleđa“. Upravo je to proces koji treba da pozdravimo i da mu se priključimo kao eksperti koji otkrivaju, razumevaju, posreduju i prilagođavaju. Upravo time, a ne rekolektivizacijom i urušavanjem poslednjih tragova države, možemo da ostvarimo ključne ciljeve kritičke antropologije i da ispravimo grehe svojih pojedinih etnoloških predaka.

***

Pragmatično sagledavanje konsekvenci heritološke paradigme ukazuje na činjenicu da – suprotno predrasudi da zaštita kulturnog nasleđa favorizuje nacionalizam, ksenofobiju i kulturni rasizam – ona u stvari refokusira esencijalizaciju kultura s građana i društvenih grupa na apstraktne elemente kulture, birokratski hladnokrvno a pozitivistički temeljno je sklanjajući s agende „javnosti“ u domen primenjene državne nauke. Zato se kao najznačajnije pitanje za etiku i politiku discipline ispostavlja pomirenje s njenim primenjenim aspektima – kao simptom neučinkovitosti antropološke teorije da menja stvarnost. Takođe se nameće i pitanje pomirenja s birokratijom kao simbolom države – „arheneprijateljem“ kritičke antropologije. U ovom članku, kao i u predavanju na osnovu kojeg je nastao, uzeo sam slobodu da našim disciplinarnim zajednicama predložim organizovanu diskusiju čiji bi cilj bilo iznalaženje tehnika prevazilaženja teorijske gordosti i moralne sramote – kakvo pomirenje s idejom da *nema antropologije bez etnologije* može da izazove u našim sredinama, preosetljivim na moralne grehe etnološke prošlosti.

Naša neodlučna nauka, koja kroz čitav 20. vek lavira između službe državi i kritike iste; naša uplašena nauka skrhana krahom institucija države blagostanja i prepuštena vetrometini pseudoliberalnih reformi sektora kulture, visokog obrazovanja i nauke; naša automarginalizovana nauka – i teorijski i socijalno; naša nelicencirana profesija, bez gimnazijske baze, egzotična, komplikovana, banalna... kao da je na prekretnici, zarobljena

kontekstualnim faktorima na koje uglavnom ne može da utiče. Zato je možda vreme za zaokret ka državi ili „povratak dvorskoj nauci“ s obzirom na to da se resursi opstanka discipline ne mogu naći ni u preideologizovanoj kritičkoj interdisciplinarnoj sceni niti u preteoretizovanoj fundamentalističkoj teorijskoj antiesencijalističkoj sceni normalne antropološke nauke. Jer, kada analiziramo posledice kakve postojeći odnos države prema nauci – a prema etnologiji posebno – proizvodi u našim društvima, odnosno kada promislimo kakve posledice bi mogao da proizvede u skorijoj budućnosti, ispostavlja se da je dalja politička konfrontacija s administracijom, kao i dalja moralna gadljivost prema etnologiji primenjenoj u zaštiti kulturnog nasleđa u stvari kontraindikovana i naučnim i društvenim ciljevima antropologije – posebno ako imamo u vidu predlog da zajednički usmerimo svoje napore ka etabliranju identiteta i identitetskih nauka kao kulturne baštine. Razgradnja države, blagostanja i njena neuspešna transformacija u regulatornu državu na socijalnom planu su ostavile prostor u kojem se poslednji repovi ljudskih i socijalnih prava moraju braniti upravo kroz državne strukture. Na teorijskom planu – nakon što se ispostavilo da kulturna kritika ne može da izazove društvene promene putem jake konstruktivističke teorije (prevashodno zbog njene nepodeljivosti s većinom neantropološke populacije, ali i zbog njene arealistične uvredljivosti za primordijalističku većinu) – upravo je *prelazak s konfrontacije s instrumentalizatorima identiteta na instrumentalizaciju njihovih instrumenata* način da se moć koju etnologija ima – moć nad definicijom identiteta čitavih populacija – primeni u mirnodopske svrhe, s kojima je disciplina antropologije i začeta.

Kada sumiramo te ideje o povratku državi kao poslednjem bastionu socijalne zaštite – kao o instrumentu antropologije, o profesionalnoj pogubnosti preideologizovane interdisciplinarnе kulturno-kritičke scene, kao i o značaju birokratskog esencijalizma za smanjenje manevarskog prostora identitetskim preduzetnicima – ostaje gorak ukus, svojevrsna žrtva, ili sistem odricanja, kojima bi trebalo da se posvetimo u našim profesionalnim životima izvan antropološke učionice (u kojoj i dalje možemo slobodno da dekonstruišemo, daleko od zamki demokratskog legitimiteta i političke korektnosti, daleko od instrumenata pseudoliberalne države i najdalje od sramote esencijalizacije). A ta depolitizacija esencijalizma – imenujmo proces – njegova deideologizacija i birokratizacija predstavlja tehniku nove politike discipline kakvu predlažem: „treći pogled na esencijalizam“ ako

hoćete, ni narodski ni naučni, kao vrhunska žrtva stavljanju aždaje identiteta u administrativni kavez (srećom, ovog puta podržan međunarodnim mirnodopskim projektom EU-a, SE-a, UN-a i drugih tela nadležnih za širenje uticaja međunarodne birokratske kulture). I zaista, to zvuči kao velika žrtva za jednu tako gordu disciplinu poput antropologije, tu kraljicu među teorijama, naš izvor identiteta i ponosa. Ipak, birokratska esencijalizacija odnosno njeno tolerisanje mala je žrtva u odnosu na već postignute i skorije očekivane posledice. Osim najekstremnije desnice i levice, ogromna većina svih političkih aktera sposobnih za značajniju političku mobilizaciju, antagonizam kolektiva više ne vidi kao suštinski instrument političkog delovanja, već pre kao arhaičnu ideju koja ne donosi politički/finansijski profit, koja udaljava političke elite od međunarodnih podsticaja, koja paralize moć administracije u korist prividne slobode društvenih pokreta i koja, sve u svemu, nije isplativa političkim liderima uhvaćenim u mrežu demokratskog legitimiteta.

I da privedemo kraju ovaj predlog: bilo da se vratimo ciljevima antropologije umesto da upražnjavamo ciljeve nekih drugih (tradicionalno socijalno-kritičnih) disciplina bilo da proučimo posledice kakve kritički ili prodržavni angažman proizvode – u oba slučaja sledi prividni paradoks: borba protiv države nije ni profesionalno ni društveno odgovorna. Nema realnog „izbora“ između identiteta naučnika i identiteta intelektualca u nama – *mi upravo ispunjavanjem naučnih ciljeva antropologije možemo da ispunimo ulogu društveno odgovornih intelektualaca*. U oba slučaja – bilo da sebe vidimo prevashodno kao intelektualce a potom kao naučnike bilo da su nam ciljevi nauke draži od društvenog angažmana, povratak državi, tom garantu (a) poslednjih tragova socijalne pravde i (b) međunarodno umreženom kavezu kolektivnog identiteta – našu budućnost vidim u saradnji i pomirenju, a ne u konfrontaciji i perpetuiranju arhaičnih pseudoanarhističkih argumenata protiv pseudoliberalne države u pseudojavnosti i pseudonaučnim politikama kojima su naša društva zagušena.

Društveno-humanističke nauke su (nematerijalno) kulturno nasleđe – nije ni mudro ni moralno žrtvovati ih u borbi s vetrenjačama neoliberalizma. Zaštita kulturnog nasleđa u saradnji s administracijom siguran je put za ostvarivanja ključnih ciljeva naše profesije, kao i za ostvarivanje društvenih ciljeva kritičke antropologije. Očuvanje javnog dobra nije moguće bez države – čak i ako među ciljeve discipline uključimo ostvarivanje socijalne pravde, što je nesumnjivo osnovni cilj onih među nama koji svoj primarni

angažman vide u interdisciplinarnoj kulturnoj kritici, saradnji s državom (a ne njenoj kritici) ispostavlja se kao put za ostvarivanje tog cilja. Zato tolerisanje „korumpirane neoliberalne administracije” i smanjenje tradicionalnog intelektualnog odijuma prema birokratiji nije prevelika cena u odnosu na činjenicu da upravo ta administracija poseduje mehanizme i ovlašćenja za uspostavljanje kontrole nad identitetskim preduzetnicima. Drugo, pomirenje s neminovnošću etnologije, sa ili bez zahvalnosti našim mudrim neposrednim disciplinarnim precima koji su nam taj resurs profesionalnog sopstva sačuvali i nominalno i institucionalno, važan je korak u pravcu praktičnog ostvarenja teorijskih ciljeva antropologije. Prividno paradoksalno, preuzimanje sredstava naših, stvarnih ili navodnih, socijalnih i teorijskih neprijatelja, pokazuje se kao metod politike discipline koji će nam omogućiti da ostvarimo ciljeve za koje smo verovali da se takvim sredstvima nikada neće moći ostvariti. Zato se ovaj panelista-oponent zalaže za dalju profesionalizaciju discipline i individualizaciju kulturnog nasleđa nasuprot interdisciplinarnizaciji i kolektivizaciji intelektualnog angažmana, uz napuštanje gadljivosti prema tradicionalističkim tehnikama i metodima. Kao građani možemo biti „odgovorni intelektualci” i kritikovati „neoliberalizam”, ali mudrije je da kao etnolozi-antropolozi pomognemo međunarodno integrisanoj državi – birokratiji pod međunarodnim podsticajima, obavezama i kontrolom – da nastavi sa suzbijanjem kolektivističkih društvenih pokreta putem podržavljenja očuvanja kulturnog nasleđa. Jednostavnije rečeno, koliko je to bilo moguće u formi predavanja, ovde je predloženo da ponovo postanemo „dvorska nauka”, ali ovog puta bez dvorova koji su suvereni i bez mogućnosti da crtanje etničkih granica i drugi klasifikatorni postupci, neraskidivo povezani s očuvanjem uvek nečijeg kulturnog nasleđa, kompromituju proučavanje i razumevanje ljudskih kultura kojima smo kao profesija dokazano posvećeni.⁹

---

⁹ Koristim ovu priliku da ponovo izrazim zahvalnost organizatorima Godišnjeg skupa Hrvatskog etnološkog društva 2014. godine na pozivu i prilici da predočim svoja skorija razmišljanja o istoriji, politici i etici discipline u naša dva različita, mada srodna profesionalna konteksta. Zahvaljujem se auditorijumu na pažnji i nadam se da ćemo kroz dalju plodnu diskusiju produbiti saradnju naših katedri i profesionalnih udruženja. Godišnji skup Hrvatskog etnološkog društva 2014., a posebno kvalitet diskusije i nivo tolerancije koji su ga odlikovali, dobar su vodič kako tu diskusiju artikulirati u budućnosti.

REFERENCE

- KOVAČEVIĆ, Ivan. 2001. *Istorija srpske etnologije 2: Pravci i odlomci*. Etnološka biblioteka knj. 2. Beograd: Srpski genealoški centar.
- KOVAČEVIĆ, Ivan. 2005. „Iz etnologije u antropologiju – srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975-2005“. U *Etnologija i antropologija – stanje i perspektive*. Zbornik EI SANU knj. 21., ur. Dragana Radojčić. Beograd: EI SANU, 11–19.
- KOVAČEVIĆ, Ivan i Miloš MILENKOVIĆ. 2013. „Članak vredniji od knjige?! Razaranje interpretativnog suvereniteta srpskog društva“. *Etnoantropološki problemi*, 8/4:899–925.
- MILENKOVIĆ, Miloš. 2010. *Ka politici srpske antropologije za XXI vek*. Etnološka biblioteka knj. 48. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.
- MILENKOVIĆ, Miloš. 2014. *Antropologija multikulturalizma: Od politike identiteta ka očuvanju kulturnog nasleđa*. Etnološka biblioteka knj. 80. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.
- MILENKOVIĆ, Miloš i Marko MILENKOVIĆ. 2013. „Da li dopunska kondicionalnost prevenira pristupanje Evropskoj uniji? Demokratski ‘korak unazad’ Republike Srbije“. *Sociološki pregled*, 47/2:189–210.
- NAUMOVIĆ, Slobodan. 2005. „Nacionalizacija nacionalne nauke? Politike etnologije/ antropologije u Srbiji i Hrvatskoj tokom prve polovine devedesetih godina dvadesetog veka“. U *Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije*, ur. Senka Kovač. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 39–46.
- ŽIKIĆ, Bojan, ur. 2001. *Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe*. Etnološka biblioteka, knj. 62. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.

Miloš Milenković

A RETURN TO “COURTLY SCIENCE”? TOWARDS A CONSEQUENTIALIST CONSIDERATION OF THE FUTURE OF ETHNOLOGY / SOCIO-CULTURAL ANTHROPOLOGY IN SERBIA AND CROATIA

If collective cultural identities and identity sciences are viewed as intangible cultural heritage, then turning from cultural and critical positions (based on constructivist anti-essentialism) to consequentialist positions (based on applicable essentialism) appears to be, counter intuitively, the realisation of liberal goals by conservative means. Exploration

and protection of cultural heritage turns the focus of culture essentialization back from the individual citizens and populations with ethno-confessional attributes to abstract “elements of culture”, thus bringing together the scientific and social goals of cultural anthropology. The paper calls for considering “a return to ethnology” strategy as “a return to courtly science” – instrumentalization of instrumentalism, i.e. the cooperation with internationally instigated and obligated state administration which is removing collective identity from the public and putting it in theme parks or returning it to showcases.

Keywords: return to the state, return to ethnology, history of ethnology, cultural anthropology ethics, cultural anthropology politics, cultural heritage protection, consequentialism, constructivism, essentialism, cultural criticism, science policy, cultural policy, education policy